

VYSOKÉ ŠKOLSTVO V UHORSKU V 14. A 15. STOROČÍ A ZALOŽENIE ACADEMIE ISTROPOLITANY

Jana Štulrajterová

Katedra pedagogiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského

---

Anotácia: Príspevok predkladá charakteristiku vysokého školstva v období stredoveku na území Uhorska. Opisuje vznik a vývoj štyroch univerzít, pričom najväčší dôraz kladie na Academiu Istropolitany. Príspevok obsahuje tiež opis a štruktúru vtedajšieho vzdelania a osobností, ktoré sa spolupodieľali na rozvoji vzdelania na našom území.

Kľúčové slová: stredoveké školstvo, Academia Istropolitana, humanizmus a renesancia, humanistickí vedci v Uhorsku

V roku 2007 sme si pripomenuli 540 rokov od začatia výučby na prvej bratislavskej stredovekej univerzite - Academii Istropolitane. Jej založením aj na území Uhorska začali prenikať nové myšlienkové prúdy, z nich najmä humanizmus, a hoci mala krátke trvanie, znamená v našich dejinách významný kultúrny a spoločenský moment. Pred vznikom Academie Istropolitany boli v Uhorsku snahy panovníkov z rodu Anjouovcov o založenie inštitúcie vysokého školstva, žiaľ ani jedna z nich nemala dlhšie trvanie a nemala kontinuitu ako iné stredoeurópske univerzity.

Humanizmus bolo obdobie kultúrneho rozmachu, myšlienkový prúd orientujúci sa na reálne, pozemské veci, prúd, ktorý sa snažil obrodíť ľudské myslenie a oslabiť vplyv stredovekej scholastiky. Ideálom humanizmu sa stali múdrosť a výrečnosť, práve preto sa kládol veľký dôraz na štúdium a osvojenie si antických jazykov. Základom bolo dokonalé jazykové vzdelanie v latinskom a gréckom jazyku.

Hlásal sa nový ideál výchovy, harmonický výcvik tela i ducha a začalo sa kriticky uvažovať aj o veciach, ktoré sa dovtedy kritizovať nesmeli. Humanizmus si osvojili najmä pedagógovia, učenci, ale aj cirkevní hodnostári a výrazne ovplyvnil európsku spoločnosť a vzdelanosť.

Prenikanie humanizmu na naše územie, teda na územie dnešného Slovenska malo tiež rôzne podoby. Prinášali ho najmä mladí študenti, ktorí študovali na talianskych univerzitách, prichádzali sem aj talianski vedci, ktorí z rozličných dôvodov prichádzali do našej krajiny, opisovači knižných diel, tiež naň vplývala osobná zviazanosť uhorského a talianskeho dvora, pretože humanizmus na Slovensku je obdobie spojené najmä s vládou Ľudovíta I., Žigmunda Luxemburského či Mateja Korvína. Na ich dvor prichádzali okrem vzdelancov aj cirkevní a svetskí hodnostári a poslovnia, avšak univerzity a vzdelanci na nich mali najpoprednejšie miesto.¹

Vysoké školstvo v Uhorsku v 14. a 15. storočí, po krátkotrvajúcim pokuse založiť univerzitu vo Veszpréme² dalo na seba dosť dlho čakať, hoci spoločnosť kládla čoraz vyššie nároky na právne vzdelanie cirkevných a svetských hodnostárov v štátnej i verejnej správe. Dočasné uspokojenie týchto potrieb poskytovali zahraničné univerzity, najmä parížska, ktorá zabezpečovala teologické vzdelanie, a bolonská, zabezpečujúca právnické vzdelanie. Keďže štúdium v zahraničí predstavovalo veľké finančné zaťaženie a cestovanie v tej dobe nebolo bezpečné, mohlo tieto problémy vyriešiť len založenie novej univerzity. Nielen v Uhorsku, ale aj iných stredoeurópskych krajinách boli v tomto čase zriadené univerzity, v Čechách pražská univerzita v roku 1348, v Poľsku krakovská univerzita, založená v roku 1364 a napokon aj viedenská univerzita, založená v roku 1365. K založeniu štvrtej univerzity, v roku 1367 v Páfkostolí, viedla kráľ Ľudovít I. nielen jeho túžba po vzdelaní, ale hlavne potreba vzdelaných úradníkov pre kráľovskú kanceláriu a tiež pre ostatné ústredné kráľovské úrady. Požiadavka vyššieho vzdelania bola citeľná nielen pre úradníkov centrálnych a diplomatických úradov, ale aj pri obsadzovaní vysokých cirkevných hodností. V skutočnosti k založeniu univerzity v Páfkostolí viedol aj konkurenčný súboj, kráľ Ľudovít totiž nechcel zaostať v súťaži stredoeurópskych mecénov za Karolom IV., Kazimírom Veľkým a rakúskym kniežaťom Rudolfom. Zakladacia listina Ľudovíta I. sa nám, žiaľ, nezachovala, skutočnosť jej založenia poznáme z potvrdzujúcej listiny pápeža Urbana V. a z listu, ktorý poslal kráľovi.³ Andor Csizmadia píše, že z tejto bully vysvitá, že na univerzite sa mohli zriadiť všetky fakulty okrem teologickej. Aj existujúce fakulty však nezačali svoju činnosť naraz, avšak možno predpokladať, že okrem výučby siedmich slobodných umení sa vyučovalo aj kanonické a rímske právo, prípadne aj medicína. Táto štruktúra čiastočne dávala univerzite aj laický charakter,

¹ REBRO, K. : Istropolitana a Bologna. In Humanizmus a renesancia na Slovensku v 15. a 16. storočí. Ed. Holotík, L. a Vantuch, A. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1967. s. 5-24

² pozri CSIZMADIA, A: Vysoké školstvo v Uhorsku v 14. a 15. storočí. In Humanizmus a renesancia na Slovensku v 15. a 16. storočí. Bratislava : SAV, 1967, s. 100.

³ Tamže, s. 101

čo za daných spoločenských podmienok vyústilo do humanizmu. Humanizmus sa na univerzitu dostával v prvom rade prostredníctvom Bologne, kde humanizmus nadväzoval na právne vedy. V zakladajúcej listine sa sice neuvádza, že pre päťkostolskú univerzitu platia štatúty bolonskej univerzity, ako to bolo v zakladajúcej listine Kazimira Veľkého pre krakovskú univerzitu, ale orientácia Uhorska na Taliansko, styky dvora a kancelárie, tiež biskupstva v Päťkostoli s Talianskom, osobnosť prvého profesora Galvana di Bologna, ktorý mal taliansky pôvod, boli predpokladom, že univerzita v Uhorsku bude prezentovať výsledky vedeckej práce z Bologne⁴ V polovici 14. storočia ale v Uhorsku ešte nedozreli podmienky na úplné rozvinutie humanizmu, lebo upevňovanie moci nemalo charakter centralizácie a meštianska vrstva nebola taká silná, aby centralizáciu potrebovala, a hoci ani kráľ Ľudovít nebol humanista, v kráľovskej kancelárii, kruhu dvorných kronikárov, v niektorých kultúrnych centrách krajiny a aj na novo vzniknutej univerzite v Päťkostoli sa objavujú moderné myšlienky nových čias a sú tu nepochybné príznaky humanizmu. Okrem bolonského vplyvu nemožno opomenúť ani neapolský vplyv, ktorý sprostredkovali Anjouovci.⁵ Domáci i zahraniční vedci viedli polemiku, prečo pápež nepovolil aj teologickú fakultu, bezpochyby preto, lebo v tom období sa v Uhorsku vyučovala teológia v kapitulných školách a jediným magistrom teológie bol vtedy nitriansky biskup. Ďalším dôvodom mohla byť monopolná výsada parížskej univerzity pre výučbu teológie, v čase avignonského pápežstva a okrem toho v Päťkostoli pravdepodobne existovala aj dominikánska škola vyššieho stupňa (schola maior). Otázka trvania tejto univerzity nie je doriešená, dokumenty a údaje o jej činnosti končia začiatkom 15. storočia, na základe listu kráľa Mateja Korvína pápežovi Pavlovi II., že v Uhorsku niet univerzity, možno predpokladať, že univerzita ako studium generale na prelome 14. a 15. storočia zanikla a podľa dostupných prameňov⁶ pôsobila do tureckých nájazdov ako vysoká škola, ale nanajvýš ako studium particulare. Počas vlády Ľudovíta I. bolo Päťkostolie jedným z najväčších miest v krajine a popredné miesto si popri Budíne a Stoličnom Belehrade udržalo až do bitky pri Moháči, avšak po objavení sa tureckých vojsk pri južných hraniciach Anjouovci presunuli ťažisko svojej moci viac na sever. Kráľ Žigmund po získaní titulu rímskeho kráľa a po získaní cisárskej koruny, tiež podporil presun, v dôsledku čoho sa Budín stal aspoň občasným sídlom cisára svätej ríše rímskej národa nemeckého a kultúrnym centrom uhorského štátu. Žigmund ešte počas trvania univerzity v Päťkostoli začal zriaďovať univerzitu v Óbude. Podľa doterajšieho výskumu nie je vyriešená otázka, či univerzitu v Óbude založil sám Žigmund, alebo tamojší prepošt kapituly Lukáč Órevi (Morbát-Szantay).⁷ Náležitosti profesorov sa uhrádzali z prepoštských a kanonických benefícií kapituly v Óbude. Založenie univerzity potvrdil na žiadosť kráľa Žig-

⁴ Tamže, s. 103

⁵ Tamže, s. 103 ...autor sa zmiňuje o štúdiu prof. Karola Rebra, ktorý písal o vplyve Neapola v Summa legum Raimundi v mestskom práve na Slovensku

⁶ Tamže, s. 106

⁷ Tamže, s. 107

munda pápež Bonifác IX. v roku 1389, žiaľ, táto bulla sa nenašla (podľa dostupných záznamov sa stratila niekedy v 18. storočí). Profesori univerzity boli väčšinou členovia kapituly, ale sú známe aj mená zahraničných profesorov, napr. Ján Horovi z Viedne, magister z rakúskeho Heiligenkreuzu, profesor Berthold, ktorého učené prednášky sa s obľubou navštevovali už v roku 1400. Z Reichentalovej kroniky je známy aj erb školy. Podľa Csizmadia sa univerzita tešila vysokej návštevnosti, v prvom období jej činnosti počet študentov pochádzajúcich z Uhorska poklesol na štvrtinu (z 43 na 11).⁸ Podobne ako pri univerzite v Pátkostoli, ani pri univerzite v Óbude, nemáme presné údaje jej zániku. Aj za vlády Mateja Korvína existovala v Budíne ďalšia vysoká škola, nemožno ju však dávať do súvislosti s univerzitou v Óbude. Budínska univerzita z čias kráľa Mateja bola pravdepodobne len vyššia škola dominikánov a na základe faktu, že Matej v roku 1465 žiadal pápeža Pavla II. o zriadenie univerzity s odôvodnením, že v Uhorsku univerzity niet, možno usudzovať, že obe vysoké školy, aj v Pátkostoli, aj v Óbude už nepôsobili, alebo ak aj pôsobili, neboli na úrovni univerzity.

V období ranného humanizmu v Uhorsku tvorilo podstatnú časť výučby štúdium práva a prípravné štúdium „septem artes liberales“ a namä quadrivium (aritmetika, geometria, muzika a astronómia), keďže nižšie štúdium, zvané trivium (gramatika latinčiny, dialektika a rétorika), získavali študenti na mestských alebo kapitulných školách.⁹ V praktických povolaniach boli najviac potrební právnici alebo úradníci zbehlí v písme, koncipovaní a administratívne, ktorí museli poznať aspoň základy práva. Výučba duchovenstva prebiehala v kapitulných a rehoľných školách, z toho dôvodu bol potrebný menší počet teológov. Organizácia univerzít v Uhorsku v 14. a 15. storočí nie je známa, ale vzťahy, ktoré spájali právnické fakulty v Uhorsku s univerzitami v severnom Taliansku, najmä s padovskou a bolognskou, dokazujú, že organizácia týchto univerzít mala rozhodujúci vplyv na uhorské univerzity.

Aj v polovici 15. storočia talianske univerzity ešte stále boli poznačené scholastikou a najmä bolognská univerzita – politickými zápasmi o moc a vládu v Bologni. Moderný humanizmus prenikal len pozvoľna a nerovnomerne na jednotlivé úseky univerzitnej činnosti. Podstatou humanizmu bol nový pohľad a nový pomer ku klasickému staroveku, oživenie a vzbudenie nového zmyslu a vzťahu ku krásam klasickej antickej literatúry a umenia. Humanizmus zohral úlohu pomocníka pri uvedomovaní si moderného sveta, postupného sa odpútavania stredovekej zviazanosti. Humanistické myšlienky vznikali a širili sa najmä v kruhoch literátov a artistov.

Matej Korvín mal mecenášske pochopenie pre toto novátorské a obrodzujúce obdobie a na svoj dvor koncentroval pomerne široký kruh domácich, ale aj zahraničných umelcov, maliarov, filozofov, vedcov, literátov, ktorí sa pokúšali zveľaďo-

⁸ Tamže, s. 110

⁹ štúdium „Sedmoro slobodných umení, bolo podmienkou pre ďalšie štúdium práva, poslucháči nadobudli zodpovedajúce vzdelanie v gramatike, logike, rétorike a dialektike, aby neskôr mohli začať so štúdiom kníh Justiniána.

vať humanistického ducha v Uhorsku. Úsilie kráľa a vysokých cirkevných hodnostárov (najmä Jána Vitéza zo Sredny) o prenesenie humanistických ideí z Talianska do Uhorska však ešte nenašlo primeranú odozvu v radoch meštianstva, ktoré nebolo dostatočne pripravené. Obsah prijímaného humanizmu sa zužoval na určité úsilie o poznanie a klasickú erudíciu, ako aj na nesmelé presadzovanie svetských prvkov v oblasti stredovekej ideológie.¹⁰ Ale toto obdobie zaznamenalo v našich dejinách tiež veľkolepý kultúrny čin v podobe založenia Academie Istropolitany. Matej Korvín si pri upevňovaní centralizovanej monarchie uvedomoval nevyhnutnosť zapojiť čo najvyšší počet vysoko kvalifikovaných odborníkov do štátneho aparátu i na ostatné úseky hospodárskeho, spoločenského a kultúrneho života. Matej predniesol svoju prosbu o založenie univerzity pápežovi Pavlovi II. V roku 1465 a potom v odpovedi, adresovanej ostrihomskému arcibiskupovi Jánovi Vitézovi¹¹ a péčskemu biskupovi Jánovi z Čazmy (Janovi Panoniov), sa píše, že nová univerzita má byť vybudovaná ako „studium generale cuiuslibet facultatis“ podľa vzoru bolonskej univerzity.¹² Sídлом univerzity sa stala Bratislava, mesto s vyspelým nižším školstvom a čulými stykmi s Viedňou a s inými vtedajšími centrami vzdelanosti. V lete 1467 sa ukončili stavebné úpravy univerzitnej budovy a najneskôr v jeseni sa začalo s výučbou. Za sídlo prvej bratislavskej Alma mater – Academie Istropolitany sa považuje budova na Ventúrskej ulici. Dnešná budova s trojkridlou dispozíciou, do ulice obrátená dvojposchodovou fasádou je už dielom mnohých architektonických prestavieb, ktoré do určitej miery zmenili pôvodný tvar a výzor stavby, ktorá sa datuje ako neskorogotická z 15. storočia.¹³ Skúmanie budov Academie Istropolitany zamestnávali už barokových historikov (S. Timon, L. Turoczi, M. Bombardi), ale zamestnávala aj veľkého učenca Mateja Bela i bádateľov z konca 18. storočia. Ani jeden z týchto historikov nevedel celkom presne určiť lokalizáciu budovy, avšak všetci ju správne situovali do podhradia.¹⁴ V budove boli zriadené aj ubytovne pre profesorov a študentov. Rezidencia kancelára univerzity – Jána Vitéza bola mimo jej sídla, v Ostrihome, a preto úlohy spojené s činnosťou univerzity pripadli jej vicekancelárovi, bratislavskému prepoštovi Jurajovi Schönbergovi. Bol to vzdelaný a humanistickým tendenciám priaznivo

¹⁰ DEJINY SLOVENSKA I. (do roku 1526). Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1986, s. 464.

¹¹ Ján Vitéz zo Sredny, ostrihomský arcibiskup chorvátskeho pôvodu, sám vyštudoval v kolíske humanizmu a zveril vedenie posolstva do Ríma svojmu synovcovi, neskoršiemu humanistickému básnikovi Jánovi Panoniov z Čazmy.

¹² REBRO, K.: cit. d. , s. 14 ...Karol Rebro vo svojom spomínanom príspevku detailne píše aj o charaktere a organizácii univerzity, vzhľadom na domáce pomery nebolo možné, aby sa táto univerzita detailne podobala svojmu talianskemu vzoru so storočnou tradíciou. Bratislavská univerzita sa riadila vzorom Bologne iba čo sa týka právnickej fakulty, pre ostatné fakulty (teologickú, lekársku a artistickú) platil vzor parížskej univerzity. Vplyv parížskej univerzity je evidentný aj v súvislosti s tým, že sa ním riadili susedné univerzity, najmä viedenská a krakovská.

¹³ ŠAŠKY, L. : Sprievodca po pamiatkach Bratislavy. Bratislava: 1964, s. 45

¹⁴ JANKOVIČ, V.: O budovách Academie Istropolitany. In Humanizmus a renesancia na Slovensku v 15. a 16. storočí. Bratislava : SAV, 1967, s. 94-95

naklonený muž, na ktorého padla ťarcha materiálneho zabezpečenia univerzity. Academia Istropolitana, podobne ako ostatné stredoeurópske univerzity prešla rôznymi fázami vývoja. Predpoklady na rozvinutie jej činnosti sa najprv vytvorili na artistickej fakulte, ktorá tvorila prípravnú fázu štúdia na univerzitách. Práve artistická fakulta bola na našom území tlmočníkom humanistických myšlienok. Značná pozornosť sa venovala štúdiu klasických jazykov a klasických autorov, ale aj rozvíjajúcej sa prírodovede. Ozdobou sa stali dvaja vynikajúci učitelia: Ján Müller z Königsbergu, nazývaný tiež Regiomontanus, a jeho žiak Martin Bylica z Oklusza. Regiomontanus prišiel do Bratislavy z viedenskej univerzity a prednášal astronómiu. Bol žiakom významného astronóma Juraja Peurbacha. Okrem astronómie sa venoval tiež matematike a fyzike. Vyznamenal sa prácami z algebry, trigonometrie, vynášiel a zdokonalil mnohé mechanické, optické a astronomické prístroje. Svoje astronomické dielo *Tabulae directionum* venoval kancelárovi univerzity. Svoju pedagogickú misiu v Bratislave ukončil v roku 1471, keď uhorskí magnáti na čele s Jánom Vitézom zosnovali proti kráľovi Matejovi Korvínovi spriahanie. Ďalším významným učencom pôsobiacim na Istropolitane bol Martin Bylica, ktorý bol známy astronóm a astrológ. Vyštudoval v Krakove, kde neskôr pôsobil aj ako pedagóg, potom vyučoval v Bologni a napokon v Bratislave. Vyučoval astronómiu a ďalej sa vzdelával v medicíne a v teológii. Predpoklady na rozvinutie mala aj teologická fakulta, o ktorej máme pomerne dosť správ. Svoju činnosť rozvinula najmä zásluhou profesorov viedenskej univerzity (napr. Mikuláš Schricke, Matej Gruber), z Viedne prišiel do Bratislavy ako mimoriadny profesor aj Vavrínek Koch, pochádzajúci z Krompách.¹⁵

Cenným prínosom pre fakultu bol aj Ján Gattus, ktorý predtým pôsobil vo Florencii, v Bologni a vo Ferrare. Na teologickej fakulte sa tiež počítalo s pôsobením viacerých dominikánov. V tejto súvislosti je významný aj zámer kráľa Mateja založiť v Bratislave dominikánsky rád, vymohol pre nich aj uvoľnenie budovy kláštora Klarisiek.¹⁶ Pre odbor medicíny kancelár Kuraj Vitéz v roku 1467 získal istého magistra Petra, bližšia identifikácia tohto profesora však doteraz chýba. No a medicínou sa zaoberal, ako už bolo vyššie spomenuté aj Martin Bylica. Najspornejšou bola otázka činnosti právnickej fakulty, no najmä rímskeho práva, ktoré sa aj na ostatných stredoeurópskych univerzitách zvyčajne udomáčňovalo neskoršie, až po dlhých preťahoch a sporoch cirkevnej vrchnosti (napr. na viedenskej univerzite až

¹⁵ REBRO, K.: cit. d. s.20 ... podľa zápisov, ktoré sú uvedené v matrike viedenskej teologickej fakulty, kancelár Vitéz žiadal povolenie pre magistrów arcium Mateja Grubera z Medlingu a Vavrínca de Krompachy, aby im boli určené úseky prednášok a vedúci profesor. Viedeň tejto požiadavke vyhoveľa a Ján Vitéz vymohol pre Vavrínca z Krompách, aby si tieto povinnosti mohol vykonať na univerzite, konkrétne na teologickej fakulte v Bratislave. Podľa týchto zápisov vykonal Vavrínek z Krompách vo Viedni tri princípiá, teda tri slávnostné úvodné prednášky k Lombardovým Sentenciám. Bolo to v roku 1469 a 1471. Tento fakt potvrdzuje, že výchova na teologickej fakulte sa viedla na bolonskom princípe - konanie princípiá. Ďalej že bakalári teologickej viedenskej fakulty mohli plniť svoje bakalárske povinnosti na teologickej fakulte v Bratislave a pritom zároveň pokračovať v štúdiu vo Viedni.

¹⁶ REBRO, K.: cit. d. s. 20.

v roku 1494, teologickú fakultu pre Krakov povolil pápež v roku 1384). Prednášky z kanonického práva mohol Ján Vitéz zveriť aj vicekancelárovi Jurajovi Schönbergovi, ktorý kanonické právo dokázateľne študoval ešte pred založením univerzity.¹⁷ Bratislavskú univerzitu dozaista navštevoval celý rad nielen domácich študentov, ale aj záujemcov z ostatných častí krajiny. Horšie je to so zisťovaním poslucháčstva, keďže sa nezachovali jej písomnosti, vieme o nej veľmi málo. Žiaľ, počet študentov na nej sa nedá odhadnúť ani približne, doposiaľ sa zistilo, že na univerzite študovalo asi desať poslucháčov. Podľa doteraz dostupnej literatúry sa ako študenti bratislavskej univerzity uvádzajú: Michal Penckler, Ján Flechtner, Peter Vörchinger, ktorí ako bratislavskí bakalári prechádzali na štúdium do Viedne, kde museli gradus opäť obhajovať. Ďalším študentom, o ktorom nevieme, či štúdiá dokončil, bol Ján, syn potiského šľachtica Jana Leukeusa z Kalló. Podarilo sa zistiť aj mená ďalších štyroch študentov, ktorí vystupovali v majetkovom spore ako svedkovia. Boli to Benedikt z Polyan, Ľudovít z Pakosa, Ján zo sv. Michala a iný Ján zo sv. Juraja.¹⁸ Podľa Ratkoša možno za študenta bratislavskej Istropolitany považovať aj istého Viedenčana Hartunga Caplera, ktorý roku 1470 písal do Bratislavy list právneho charakteru vicekancelárovi a prepoštovi Jurajovi Schönbergovi ako svojmu preceptorovi – učiteľovi.¹⁹ V sporoch o vlastníctvo budov bratislavskej univerzity sa spomína ešte jeden študent a bakalár tamojšej univerzity, nejaký Bratislavčan Alleray.²⁰ Existujú aj hypotetické predpoklady o štúdiu Weböczyho a iných v Bratislave, ale zatiaľ nemajú žiadnu oporu v prameňoch. Istým zázemím pre bratislavskú univerzitu mohli byť aj mestské školy, jedna bola pri fare sv. Martina a druhá pri fare sv. Vavrinca. Na oboch školách sa mohol počet študentov pohybovať okolo 10 – 15 žiakov ročne, menšia škola pri fare sv. Vavrinca mala právo na 20 a od roku 1473 na 34 žiakov. Zaujímavé je, že dodnes sa nepodarilo nájsť mená viacerých študentov bratislavskej univerzity.

V dejinách univerzity, ako to vyplýva zo zatiaľ zistených poslucháčov a z prítomnosti zahraničných profesorov, možno rozlíšiť niekoľko etáp. Ak roky 1467 – 1470 boli rokmi začiatku a zároveň aj rozvoja všetkých štyroch fakúlt, roky 1471 – 1485 možno považovať za postupnú retardáciu, keď najprv zanikla fakulta medicíny a neskôr aj právnická fakulta. Roky 1486 – 1490 sú rokmi jej pomalého, ale istého zániku. Postupne prestala činnosť artistickej a napokon aj teologickej fakulty, hoci sa nástupca vicekancelára Schönberga, prepošt s univerzitným vzdelaním Anton zo Šankoviec, usiloval o zachovanie univerzity, nakoniec uprednostnil biskupskú mitru a infulu v Nitre v roku 1492.

Panovník Matej mal možnosť poznať ťažkú situáciu univerzity, nielen v prvých rokoch jej činnosti, ale aj neskôršie, pretože často navštevoval Bratislavu

¹⁷ DEJINY SLOVENSKA I (do roku 1526). s. 470

¹⁸ RATKOŠ, P.: Vztah Jána zo Sredny a Juraja Schönberga k univerzite Istropolitana. In Humanizmus a renesancia na Slovensku v 14. a 15. storočí. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1967, s. 79.

¹⁹ Tamže, s. 79.

²⁰ Tamže, s. 79.

(1471, 1473, 1474, 1478, 1482, 1484, 1485, 1486), roku 1477 navštívila bratislavskú univerzitu so svojim sprievodom aj Matejova manželka, kráľovná Beatrice.²¹ O kráľovej pomoci Istropolitane pramene mlčia, avšak je známe, že Matej často musel zakročovať proti prechmatom okolitej šľachty, najmä svätajurskej a pezinskej šľachty. Po dobytí Viedne Matej Academiu Istropolitānu považoval za „svoju ríšsku“ univerzitu. Hlavnú zásluhu o založenie univerzity pre Uhorsko mal spolu s panovníkom Jan zo Sredny, podobne aj o rozbehnutie jej činnosti sa najviac zaslúžil kancelár Ján, za pomoci vicekancelára Jura Schönberga. V čase založenia univerzity bol kráľovským radcom a hoci sa pohyboval v bezprostrednej blízkosti kráľovského dvora, uspokojil sa s hodnosťou prepošta a arcibiskupovho vikára pre juhozápadné Slovensko. Ako univerzitný vicekancelár od roku 1471 sa stal najzodpovednejším reprezentantom bratislavskej univerzity. Jurajovo postavenie nebolo závideniahodné, univerzita v Bratislave, ktorá mala slúžiť uhorským študentom, prípadne tým študentom z českých krajín, ktorí nechceli študovať na utrakvistickej univerzite v Prahe, nemohla splniť svoj cieľ, ktorý si želal humanista Ján zo Sredny, a to v prvom rade pre hospodárske ťažkosti. Hoci sa kancelár Ján a kráľ Matej postarali o budovy, dostatočne sa nepostarali o platy profesorov, postupne Jánovo mecenášstvo voči univerzite vyprchalo. Panovník, napriek tomu, že svojim verným služobníkom a žoldnierom rozdával majetky, profesorom bratislavskej univerzity nedaroval ani jeden. V dôsledku toho, že univerzita pod správou Juraja Schönberga nemala dostatok financií na profesorské platy, začala postupne upadať. Vicekancelár, hoci prijímal niektorých kanonikov, aby sa postarali o chod univerzity, síce predĺžil jej život, ale jej budúcnosť zabezpečiť nedokázal. Záujmy panovníka smerovali skôr voči českým krajinám, jeho humanistická výchova a renesančná kultúra sa pomaly, ale isto začali rozchádzať s potrebami krajiny a kryštalizoval sa útočný charakter jeho politiky voči Vladislavovi Jagelonskému, ktorý sa stal českým panovníkom. Matej Korvín sa ťažko zmieroval s týmto faktom a v rokoch 1471 – 1487 sa pokúšal Vladislava zbaviť českej koruny. Medzitým, čo Matej vydržoval žoldnierske vojská v českých krajinách a od roku 1477 aj v Rakúsku, osmanská ríša využila málo chránené južné hranice Uhorska a organizovala časté prepady krajiny. Tak Turci v roku 1473 prepadli Chorvátsko a v roku 1474 potiahli na Veľký Varadín a v roku 1479 vťahli až do Zadunajska. Z málo účinných akcií proti Turkom videl Matej jediné východisko, a to v prímerí, ktoré uzavrel so sultánom Bajazidom.²²

Z tohto dôvodu sa príjmy z daní poddaných, z ciel, baní i z cirkevných inštitúcií používali na vydržiavanie žoldnierskeho vojska a na potreby univerzity v Bratislave sa v okruhu kráľovského dvora vôbec nemyslelo. Hlavnou príčinou zániku Academie Istropolitany v Bratislave bol hospodársky nedostatok. Panovník, hoci bol iniciátorom založenia tejto významnej kultúrnej inštitúcie, jej v závere venoval minimálnu pozornosť a uplatnilo sa klasické porekadlo: „Inter arma silent

²¹ Tamže, s. 83.

²² Pozri DEJINY SLOVENSKA I. (do roku 1526) s. 430, aj RATKOŠ, P.: cit. d. s. 84

Musae“. Jednako činnosť univerzity mohla významným dielom prispieť k rozvoju vzdelanosti na území Slovenska a jej zásluhou začala čoraz zreteľnejšie nadobúdať humanistické črty.

LITERATÚRA

- DEJINY SLOVENSKA I (do roku 1526)* Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1986.
- CSIZMADIA, A.: Vysoké školstvo v Uhorsku v 14. a 15. storočí. In *Humanizmus a renesancia na Slovensku v 15. a 16. storočí*. Ed. Ľudovít Holotík a Anton Vantuch. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1967. s. 100-117
- JANKOVIČ, V.: O budovách Academie Istropolitany. In *Humanizmus a renesancia na Slovensku v 15. a 16. storočí*. Bratislava : SAV, 1967, s. 94-99.
- KURDYBACH, Ł.: *Historia wychowania. Tom I.* Warszawa:Państwowy wydawnictwo naukowe, 1965 s. 217-230.
- MÁTEJ, J. a kol.: *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1967.
- MIŠIANIK, J.: Vývin humanizmu na Slovensku. In *Humanizmus a renesancia na Slovensku v 15. a 16. storočí*. Ed. Ľudovít Holotík a Anton Vantuch. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1967. s. 197-233.
- RATKOŠ, P.: Vzťah Jána zo Sredny a Juraja Schönberga k univerzite Istropolitana. In *Humanizmus a renesancia na Slovensku v 14. a 15. storočí*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1967, s. 66-87.
- REBRO, K.: Istropolitana a Bologna. In *Humanizmus a renesancia na Slovensku v 15. a 16. storočí*. Ed. Ľudovít Holotík a Anton Vantuch. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1967. s. 5-24.
- ŠAŠKY, L.: *Sprievodca po pamiatkach Bratislavy*. Bratislava, 1964.
- VARSÍK, B.: Slovensko a európska vzdelanosť v 15 a 16. storočí. In *Humanizmus a renesancia na Slovensku v 15. a 16. storočí*. Ed. Ľudovít Holotík a Anton Vantuch. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1967. s. 128-136

SUMMARY

The first Slovak medieval university was founded more than 540 years ago, in 1467. This way the new humanistic tides, which had already been dominating Europe, started to filter through the territory of Hungary as well. There had been many attempts to establish an university in Hungary that preceded the foundation of the Posoniensis university of Academia Istropolitana. After a short-term effort to set up an university in Vesprem, there had been no remarkable call for the similar in Hungary for a rather long period of time. The students from Hungary had therefore been forced to travel for education abroad, either to the North Italian

universities or the universities geographically more related with our territory – in Prague, Cracow, Vienna. The first, more tangible humanistic attempt, was an effort of the Hungarian king Luis I. to open an university in Pecs in 1364, then the other of Zigmund the Luxemburg to open an university in Óbud in 1389. However, neither of these had had longer perspective.

As a result, in 1465 the king Mateus Corvinus had asked the pope Paul II. for permission to found the university, reasoning that there was none in Hungary. The pope had approved this appeal and Mateus Corvinus delegated an Ostrigom bishop Ján Vitéz and the bishop of Pecs, Ján Pannonius, to control and supervise it. Teaching was launched in the autumn of 1467 and the seat of the first Posonien-sis Alma mater, Academia Istropolitana, is to be found on the present Ventúrska street. The education was running in all four departments. During its existence the university hosted many a well-known humanistic scientists and professors, e. g. Jan Muller-Regimontanus (a professor of astronomy), Martin Bylica from Okluža (a professor of astronomy, astrology and medicine), Jan Guttus and Vavrinec Koch from Krompachy, who contributed to opening a faculty of theology. However, owing to the fights with the Czech lands (1471/1487) and Austria (1477) the king was ignoring the importance of this cultural institution and all his financial sources were shifted to support army. Resulting from this, the main cause of the university decline and subsequent end of Academia Istropolitana in Bratislava was economic shortage. The Latin *Inter arma silen Musae* could be used to describe it.